

שמעתא עמיקתא

גליון תצ"ב | פרשת וילך - יום הכפורים | תשפ"ב | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

הלכות מצויות ליום הכפורים

נערך ע"י
הרה"ג יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה בשכונת רמות ב'

דיני אכילה לקטנים

האכלת קטן
קטנים מותרים באכילה ביוה"כ. [שו"ע (סי' תרט"ו)]. ומותר אף להאכילם בידים. [מ"א (סי' שמג ס"ק ג' וסי' רט"ו ס"ק א), ח"י"א (ככלל סו' אות י), מ"ב (סי' תרט"ו ס"ק א) והגר"מ (חוט שני ח"ד עמי ש"ח)].

תענית שעות
קטן וקטנה הבריאים, בני ט' שנים שלימות, או כחושים בני י' שנים שלימות, מחנכין אותם להתענות לשעות. כגון אם היו רגילים לאכול בשעה מסוימת מאכילין אותם כשעה לאחר מכן או יותר, לפי כוחם. [שו"ע (סעי' ב)].

קטן שהוא פחות מבין השע
קטן שהוא פחות מבין ט' אין מענין אותו ביוה"כ אפילו בתענית שעות, כדי שלא יבא לידי סכנה. [שו"ע (ס"ס ומ"ב ס"ק יד)]. ואפ"י אם רוצה להחמיר על עצמו, מוחין בידו. [רמ"א (ש"ס)].

בן י"א שנים בהשלמת צום יום הכפורים
י"א שנים ביוה"כ, בין זכר בין נקבה, מתענין ומשלימין מדברי סופרים, כדי לחנכן במצוות. [שו"ע (ש"ס)]. וי"א שאינן צריכין להשלים מדרבנן כלל (חוץ מתענית שעות). [רמ"א (ש"ס) ומ"ב (ס"ק ח)]. ויש לסמוך עליהם בנער שהוא כחוש ואינו חזק להתענות. [רמ"א (ש"ס)]. ולמעשה בזמן הזה מחמת חולשה שירדה לעולם, המנהג להקל שלא להשלים התענית עד שיכנסו בעול מצוות. [ע"י במ"ב (ס"ק ט) שכתב שמה שאין מודקדין להתענות שום תינוק בשנת י"ב, משום דבחי"ו ירדה חולשה לעולם. ומח"א"ר משמע שאפ"י בשנת י"ג אין נוהגין להתענות כ"ז שלא השלים שנת י"ג. ודעת הגר"ש"א זצ"ל (הליכ"ש יוה"כ פ"ו אות יד והגה כז) שבזמננו אין הקטנים משלימין תעניתם עד הגיעם למצוות (אפ"י בתענית הסמוכה ליום הגיעם לתענית)].

בת י"ב ובן י"ג שנים
בת י"ב ויום אחד, ובן י"ג ויום אחד, שהביאו שתי שערות, הרי הם כגדולים לכל מצות ומשלימים מן התורה, אבל אם לא הביאו שתי שערות, עדיין קטנים הם ואינן משלימין אלא מדברי סופרים. [שו"ע (ש"ס)]. ועיי"ש במ"ב (ש"ס)]. ואפ"י הם רכים וכחושים (ואין להם סכנה לצום), צריכים להשלים כי חוששים שנשרו השערות. [רמ"א (ש"ס)]. ועיי"ש במ"ב (ס"ק יב) שהרמ"א מייירי באופן שהגדיל לפניו שא לא בדקוהו].

הזכרת יום הכפורים בברכת המזון
קטן המברך ברכת מעין שלש או ברכת המזון על אכילתו ביום הכפורים, אף על פי שגדול האוכל מחמת פקוח נפש צריך להזכיר מעין המאורע, מכל מקום יש אומרים שלא מחנכים הקטנים בזה. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכ"ש יוה"כ פ"ו הגה 58)].

חולה שיש בו סכנה

חייבו ביום
חולה שיש בו סכנה פטור מלצום. [שו"ע (סי' תריח)]. ואף אם אין סכנה מיידיית אלא הדבר עלול לגרום סכנה אף בעוד זמן ארוך ואפילו עלול לקרב את פטירתו במעט פטור. [ש"ב שבתן (אות כד) וחשו"ק חמד (יומא פב) בשם הרב מברסקי זצ"ל ועיי"ש במ"ב (סי' של ס"ק יג), עיי"ש]. ועיי"ש **בשמענתא עמיקתא הלכות מצויות ליוה"כ - מהדורה מורתבת, מי בכלל חולה שיש בו סכנה ודיניו של חולי קורונה.**

רחיצה

אסור לרחוץ, בין בחמין בין בצונן, ואפ"י להושיט אצבעו במים, אסור. [שו"ע (סי' תריג סעי' א)]. וי"א שאיסור זה הוא אף בשאר משקים. [נהר שלום (ס"ק ט) עיי"ש הפרי"ח (ס"ק א)]. וי"א שדוקא במים יש משום איסור רחיצה, אבל בשאר משקים שבשאר ימות השנה יש בהם משום בזיון אוכלין אין איסור רחיצה ביוה"כ. [כך צידד בנהר שלום (ש"ס)]. ועיי"ש בריש"ש (יומא עג. א)].

גופו מלוכלך
אם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם, שלא אסור אלא רחיצה של תענוג. [שו"ע (ש"ס)]. ומי"מ צריך לזהר שלא ירחץ אלא מקום המטונף ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות והוא טורח לרחוץ מקומות המטונפים כל א' בפ"ע מותר לכנסו במים לרחוץ כל גופו בפ"א כדי להסיר הלכלוך שעליו (לא להנאת רחיצה רק להעביר הלכלוך). [מ"ב (ס"ק א)].

להעביר זיעה
אם הזיעה הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה מותר כיון שאינה רחיצה של תענוג ומי"מ יש שאינו אסטניס ואי"צ לרחיצה זו כ"כ נכון להחמיר שלא לרחוץ בשביל העברת הזיעה כמו שאסור לסוך בשמן להעביר הזוהמה. [מ"ב (ש"ס ס"ק ב) ושעה"צ (אות ד)].

לצורך רפואה
החולה רוחץ כדרכו, אע"פ שאינו מוסוך. [רמ"א (סעי' ט)]. וכן הבא מן הדרך ורגליו כהות, מותר לרחצן, כי אין זה בכלל רחיצה לתענוג. [רמ"א (סעי' ב)]. וכ"ש משום רפואה גמורה מותר לרחוץ במקום שאין איסור משום רפואה בשבת [א"י"כ הוא חולה שאב"ש]. [מ"ב (ס"ק ז) דלא גרע ממי שבא מן הדרך ורגליו כהות].

יולדת
יולדת שהיא תדירה בדמים פשיטא שיכולה לרחוץ בשרה הן מפני שהיא כחולה והן מפני הסרת טינוף. [ערוה"ש (אות ט)].

לצורך מצוה (כגון קבלת פני רבו)
אין איסור רחיצה כשעושה לצורך מצוה ואינו מכיון כלל להנאת רחיצה (כגון לעבור נהר בגופו ע"מ לקבל פני רבו). [שו"ע (ש"ס סעי' ה)]. ואשה ששובשת לבנים ביוה"כ מותרת לרחוץ מעט בין ירכותיה. ולא תרחץ בבגד כי אם ביד שלא תבוא לידי סחיטה. [מ"ב (ס"ק א)].

במקום הפסד (כגון החולך לשמור על פירותיו)
אין איסור רחיצה כשעושה משום הפסד ממון ואינו מכוין כלל להנאת רחיצה (כגון לעבור נהר בגופו במים עצמן ע"מ לשמור על פירותיו). [שו"ע (ש"ס סעי' ח)].

חמשה עינוויים

ביוה"כ יש איסור מלאכה, אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמי"ה, ואין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתייה. [שו"ע (סי' תרי"א סעי' א)]. ושאר עינויים אין בהם אלא איסורא בלבד, יש אומרים שהם מן התורה וי"א שאינן אלא מדרבנן (ונפק"מ במקום ספק). ולמעשה ראוי להחמיר. [מ"ב (ס"ק א)].

איסור אכילה ושתייה

שיעור אכילה האסורה

האוכל ביוה"כ ככותרת הגסה חייב, והוא פחות מכביצה מעט, ושיעור זה שווה לכל אדם. [שו"ע (סי' תרי"ב)]. ובפחות מכשיעור אין חיוב, אבל יש איסור מה"ת. [שו"ע (סעי' ה) ומ"ב (ש"ס)]. ושיעור ככותרת הוא, דבר מאכל בנפח של כשני שליש של ביצה בינונית עם קליפתה, דהיינו כשלושים סמ"ק. [ש"ש"כ (פליט אותיות יט - כ) ואולי"צ (ח"ד פט"ו אות ה)]. ובשעת הצורך ניתן להקל שהוא כארבעים סמ"ק. [הגר"מ"ש קל"ין שליט"א (עטורי מרדכי פכ"ו)].

שיעור שתייה האסורה

השותה ביום הכיפורים מלא לוגמיו (פירוש מלא פיו), חייב. ומשערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. ולא מלא לוגמיו ממש, אלא כדי שישלקנו לצד א' בפיו ויראה כמלא לוגמיו, והוא פחות מרביעית באדם בינוני. וכל המשקים מצטרפים לכשיעור. [שו"ע (סי' תרי"ב סעי' ט)]. ואף בפחות מכשיעור יש איסור כי חצי שיעור אסור מה"ת.

דברים המותרים והאסורים בבלוע

בליעת רוק

מותר לבלוע רוק, כיון שאין כוונתו כלל לשתייה. אבל אם כוונתו לשתייה אסור. [מ"ב (סי' תקס"ז ס"ק יג)]. ומי"מ כל זה ברוק שגלגל בפיו, אבל כל זמן שאינו מגלגלו בפיו מותר בכל גוונא. [הגר"ש"א זצ"ל (הלכות תג בחג פכ"ב אות כ בהגה)]. ויש אומרים שאין איסור כלל לבלוע רוק. [חזו"א (דינים והנהגות פ"כ אות ט)]. וכן הוא בתורה לשמה (שאלה קנד) ועיי"ש בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ה].

גוללות ותרופות

לקיחת תרופות (גזירת שחיטת סממנים)

ביוה"כ אסור לקחת תרופות משום גזירת סממנים פרט לחולה שאב"ש (וק"ו לחולה שבי"ס) שהותר עבורו לקיחת תרופות בשבת ויו"ט. [עיי"ש שו"ע (סי' שכ"ח סעי' יז וסי' תצ"ו סעי' ב) ומ"ב (ש"ס)]. וחולה שאב"ש היינו חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיוחש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אע"פ שהולך דינו כנפל למשכב. [שו"ע (רמ"א (ש"ס)].

המשך טיפול

אדם בריא החייב להמשיך לקיחת תרופות לפי פקודת רופא כדי שלא יחלה במחלה שאין בה סכנה, מותר לו לקחת תרופות בשבת ויוה"כ (כפי שיבואר להלן). [ש"ש"כ (פ"ד אות יז)].

לקיחת תרופה למנוע חולי או הקאות בצום

אדם בריא שיוודע שיש סיכוי גדול שאם לא יקח תרופה וכדו' יהיו לו הקאות וכדו' שיגרמו לו לשבור את הצום, רשאי לקחתה ע"מ למנוע החשש. [כ"י הרי מותר לקחת תרופות ע"מ למנוע חולי. ועוד כי עדיף לעבור על איסור קל של חשש גזרת שחיטת סממנין מודאי איסור תורה חמור. ועיי"ש באג"מ (ח"ד סי' קכ"א) שכתב שבמקום שיש רק אומדנא של הרופאים שנת תעורר למנוע הקאות יש לאסור משום איסור שחיטת סממנים, אא"כ יש לו צער שלא יוכל לצום שבאופן זה יש להתיר].

לקיחת גוללות ותרופות בצום

מותר לקחת גוללות שאין להם טעם ערב ביוה"כ (ללא אמצעות מים, כמבואר להלן), כשיש צורך בכך, אפילו לאדם שאינו חולה, וכגון הצריך לקחת תרופה להמשך טיפול. וכן הסובל מכאב ראש חזק במשך הצום ומחמתו נחלש כל גופו רשאי לבלוע משכך כאבים וכדו' להוריד הכאב. [נדכ"ן שנחלש כל גופו בכלל חולה שאב"ש הוא ורשאי לקחת תרופות ע"מ להתרפאות, וכמבואר בשו"ע בסי' שכ"ח, וכן הביא במו"ק (פ"ד אות ג). וכן פסק הגר"מ זצ"ל (ש"ס ע"מ קסה) לענין צום יוה"כ למי שסובל מסחרחורת או כאבי ראש חזקים]. ובכל אלו במקום שאפשר עדיף יותר לקבל את התרופה על ידי פתילה (נ"ר). [עיי"ש באג"מ (ח"ד ס"ק א) ובנשמת אברהם (סי' תרי"ב ס"ק ז ע"מ תשכ"ג)].

תרופות שיש להם טעם ערב להיך

ההיתר הנוכר לענין לקיחת תרופות וגוללות הוא דוקא כשאין להם טעם ערב. אמנם אם הוא חולה שאין בו סכנה הזקוק לקחת תרופות שיש להם טעם ערב, עליו לערב דבר מר וכדו' (באופן שאינו מנסה את התרופה) עד שלא ירגיש המתקיות שבהם. (אולם אין להתיר למי שאינו חולה, לשתות משקה גרום לצורך לקיחת גוללות ותרופות). [עיי"ש לקמ"ו].

לקיחת גוללות ותרופות באמצעות משקה

אין היתר לבלוע תרופות עם מים, ועל כן יש לבלעם לבדם או ע"י בליעת רוק. (אלא שיש תרופות מסוימות שעלולות להזיק אם לוקחים אותם על קיבה ריקה או ללא אמצעות מים. ויש לברר הדבר בטרם מועד). וחולה שאב"ש הזקוק לתרופה, ואינו יכול לבלוע ללא מים (או שאסור לו לקחת את התרופה על קיבה ריקה), בשעת הדחק יש להתיר לבלוע התרופה ע"י שיערב במים דבר מר עד שאין בהן הנאה לחיך כלל לו ולרובו בני"א, כגון קפה שחור חזק (ללא סוכר) או תה חזק (ללא סוכר) וכדו' (ובמקום האפשר שיתדלף שיהיה פחות מכשיעור). [הגר"ש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ה אות ח), הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פכ"ג אות כ) והאולי"צ (ש"ס)]. כמו כן ניתן להמית התרופה עצמה בקצת מים באופן שהמים הופך להיות מר מחמת התרופה (וזה בתנאי שהמים לא פוגעים ביעילות התרופה). ומי"מ אם דבר אפשרי לכתחלה עדיף לקבל את התרופה על ידי פתילה (נ"ר). [עיי"ש לעיל במקורות ובשמעתא עמיקתא גליון קנ"ה].

